

ZAGOSPODAROWANIE TURYSTYCZNO-REKREACYJNE GEOSTANOWISK. TEORIA I PRAKTYKA

ANDRZEJ KOWALCZYK

Uniwersytet Warszawski
e-mail: akowalczyk@uw.edu.pl

SŁOWA KLUCZOWE

geoturystyka, geostanowisko, Namibia, zagospodarowanie turystyczne, terytorialne systemy rekreacyjne

STRESZCZENIE

Pojęcie geoturystyka oznacza rodzaj turystyki, która wynika z zainteresowania turystów geologią i geomorfologią. Dotyczy tak zwanych geostanowisk i związane jest z zachowaniem georóżnorodności. Polega na odwiedzaniu obiektów geologicznych i geomorfologicznych, poruszaniu się związanymi z nimi trasami turystycznymi (czasami w formie zorganizowanych wycieczek), odwiedzaniu punktów widokowych oraz centrów edukacji geoturystycznej. Jak już wspomniano, kluczowym pojęciem dla geoturystyki jest termin *geostanowisko*. Geostanowisko jest rozumiane jako część geosfery, która ma szczególne znaczenie dla historii geologicznej Ziemi lub jest formą ukształtowania terenu ukazującą cechy rzeźby będącej następstwem procesów morfogenetycznych oraz podłoża geologicznego. Przy traktowaniu geostanowisk jako atrakcji turystycznych bardzo istotne są różnego rodzaju urządzenia obsługujące turystów – nie tylko na miejscu, ale i w ich otoczeniu.

Głównym zagadnieniem poruszonym w artykule jest kwestia infrastruktury turystycznej w rejonie dwóch ważnych geostanowisk w Namibii – Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site oraz Burnt Mountains National Heritage Site (które faktycznie składa się z dwóch geostanowisk: Organ Pipes and Burnt Mountains). Oba znajdują się w północno-zachodniej Namibii. Inwentaryzacja przeprowadzona na początku 2016 roku wykazała, że w regionie Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site jest wiele urządzeń służących turystom. Są to hotele, kempingi, drogi, ładowiska, a także inne urządzenia (np. muzeum etnograficzne). W trakcie badań przeprowadzonych na obszarze Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site oraz podczas analizy uzyskanych materiałów posłużono się koncepcją terytorialnych systemów rekreacyjnych (TSR), która zakłada istnienie pięciu podsystemów: 1) turystów; 2) zasobów przyrodniczych i kulturowych; 3) infrastruktury technicznej; 4) personelu obsługi oraz 5) organu administracyjnego odpowiedzialnego za turystykę.

Wprowadzenie

Chociaż zainteresowanie obiektami geologicznymi i geomorfologicznymi towarzyszy turystyce niemal od zarania, stosunkowo niedawno w literaturze przedmiotu pojawiło się określenie *geoturystyka*, które zresztą jest różnie rozumiane. Przyjęło się uważać, że jednym z podstawowych obiektów interesujących turystów pasjonujących się geologią bądź geomorfologią są tak zwane geostanowiska. Celem prezentowanego artykułu jest przedstawienie problemów teoretycznych oraz rozwiązań praktycznych związanych z zagospodarowaniem turystyczno-rekreacyjnym geostanowisk. Autor przedstawianego tekstu uważa, że właściwe zagospodarowanie geostanowisk – ze względu na ich różne funkcje (przede wszystkim związane z ochroną dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, dostarczaniem wiedzy, a także z powodów rekreacyjnych) – jest jednym z kluczowych zagadnień, aby stały się one atrakcyjne nie tylko dla turystów o odpowiednim przygotowaniu w tym kierunku, ale również dla innych kategorii turystów. Dopiero wówczas geostanowiska zaczną odgrywać istotną rolę nie tylko w zaspokajaniu potrzeb turystów, ale też w rozwoju lokalnym (regionalnym).

W tytule prezentowanego artykułu użyto określenia *zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne*. Uczyniono tak dlatego, iż w wielu przypadkach geostanowiska występują na terenach odwiedzanych w celach *stricte* turystycznych (zgodnie z definicją turystyki), ale niekiedy znajdują się w miejscach zamieszkania turystów, a więc nie mieszczą się w formule turystyki rozumianej jako wyjazd poza miejsce zamieszkania. Zastąpienie terminu *zagospodarowanie turystyczne* określeniem *zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne* ma jednak znaczenie wyłącznie formalne i w kontekście dalszych rozważań nie ma znaczenia merytorycznego. Dlatego też – między innymi w celu uniknięcia powtórzeń – w prezentowanym artykule oba pojęcia będą stosowane zamiennie.

Przygotowując poniższy artykuł, posłużono się metodą badań terenowych (mających miejsce w lutym 2016 r.). W ich trakcie przeprowadzono wywiady nieustrukturyzowane (wywiady swobodne) z osobami zatrudnionymi w Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site i w Burnt Mountains National Heritage Site (dwa wywiady), w Damara Living Museum (jeden wywiad), w Aba-Huab Community Campsite (jeden wywiad) oraz z turystami (trzy wywiady). W Damara Living Museum posłużono się również techniką obserwacji uczestniczącej, a w przypadku obu geostanowisk dokonano kartowania terenu zgodnie z metodologią i metodyką opisaną w literaturze przedmiotu dotyczącej geoturystyki. Poza badaniami w terenie przeprowadzono kwerendę mającą na celu znalezienie informacji o geostanowiskach i obszarze, na którym są one zlokalizowane. Uzyskany w wyżej opisany sposób materiał badawczy poddano analizie według założeń koncepcji terytorialnych systemów rekreacyjnych.

1. Pojęcie *geostanowisko*

Według Migonia (2012, s. 55) podstawowym rodzajem obiektu geoturystycznego jest geostanowisko, które należy traktować jako odpowiednik powszechnie stosowanego w anglojęzycznej literaturze przedmiotu terminu *geosite*. Pod pojęciem tym można rozumieć „naturalne bądź stworzone przez ludzi odsłonięcia podłoża skalnego, formy rzeźby terenu, punkty widokowe, źródła

i inne obiekty hydrologiczne oraz obiekty górnicze. Funkcję geostanowiska o charakterze petrologicznym mogą też pełnić obiekty kulturowe, wzniesione z wykorzystaniem materiału skalnego” (Migoń, 2012, s. 57).

Z zagospodarowaniem turystycznym geostanowisk wiąże się jednak istotny problem. Z przytoczonej wcześniej definicji nie wynika – dotyczy to zwłaszcza form rzeźby terenu – jaka może być powierzchnia terenu uznanego za „geostanowisko”. Zagadnienie to ma duże znaczenie praktyczne, gdyż dotyczy kwestii, jaki obszar powinien być objęty zagospodarowaniem turystycznym po to, aby geostanowisko spełniało swoją funkcję. Czy pod terminem *zagospodarowanie turystyczne* należy rozumieć jedynie teren uznany za geostanowisko, czy też nieco większy obszar? Znalezienie odpowiedzi na tak postawione pytanie jest istotne, jeżeli geostanowiska uznamy za ważny element przestrzeni turystycznej, który nie tylko przyciąga ściśle określoną (i tym samym niezbyt liczną) grupę turystów zainteresowanych geologią (czy też geomorfologią), ale może stać się czynnikiem aktywizującym pod względem społeczno-gospodarczym dany obszar i mającym wpływ na pojawienie się oraz rozwój funkcji turystycznej.

W pierwszym przypadku zagospodarowanie turystyczne geostanowisk obejmuje przede wszystkim urządzenia związane bezpośrednio z ich udostępnianiem dla turystów. Na ogół są to tablice informacyjne, wytyczone i oznakowane szlaki, platformy widokowe, zadaszenia, parkingi, toalety, urządzenia zabezpieczające (schody, poręcze), kosze na odpadki i inne urządzenia, zazwyczaj niewymagające zatrudnienia odpowiednio wykwalifikowanej kadry. Podane przykładowo urządzenia występują bądź na obszarze uznanego za geostanowisko, bądź w jego bezpośrednim sąsiedztwie.

W drugim przypadku zagospodarowaniem turystycznym są także objęte tereny, które mogą być odległe od geostanowiska o kilka czy nawet kilkanaście kilometrów. Wówczas – poza podanymi wyżej rodzajami urządzeń – na zagospodarowanie turystyczne mogą się składać obiekty noclegowe i gastronomiczne, sieć drogowa i stacje benzynowe, infrastruktura techniczna (telekomunikacyjna, energetyczna, wodno-ściekowa itp.), jak również obiekty paraturystyczne (np. punkty pomocy medycznej).

To, co wyżej napisano, oznacza, że w kontekście zagospodarowania turystycznego geostanowisk definicja zaproponowana przez Migonia powinna być nieco zmieniona. W związku z tym w poniższym tekście termin *geostanowisko* jest rozumiany jako „naturalne bądź stworzone przez ludzi odsłonięcia podłoża skalnego, formy rzeźby terenu, punkty widokowe, źródła i inne obiekty hydrologiczne oraz obiekty górnicze, jak również obiekty kulturowe wzniesione z wykorzystaniem materiału skalnego, które zostały odpowiednio zagospodarowane z myślą o zaspokojeniu potrzeb turystów”.

2. Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne geostanowisk – problemy teoretyczne

Jak twierdzi Rogalewski (1979, s. 7), pod pojęciem *zagospodarowanie turystyczne* mieści się „działalność mająca na celu przystosowanie środowiska geograficznego do potrzeb turystyki”, a więc mówiąc o wykorzystaniu turystycznym geostanowisk, nie można pomijać ich zagospodarowania.

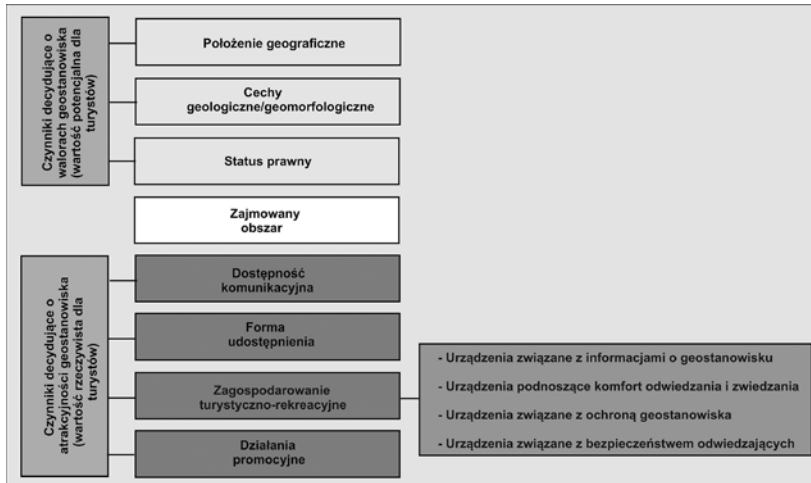
Autorzy zajmujący się zagospodarowaniem turystycznym (Warszyńska, Jackowski, 1978; Rogalewski, 1979; Kowalczyk, Derek, 2010) wyróżniają wśród nich urządzenia (baza materialna turystyki) oraz związane z nimi usługi. Tym samym wydzielają oni cztery podstawowe kategorie urządzeń i usług turystycznych: 1) związane z potrzebą zapewnienia zakwaterowania (baza noclegowa); 2) służące zaspokojeniu potrzeb żywieniowych (baza gastronomiczna); 3) pozwalające turystom na dotarcie do danej atrakcji oraz umożliwiające poruszanie się po odwiedzanym obszarze (baza komunikacyjna czy transportowa) oraz 4) umożliwiające podczas wyjazdów turystycznych zaspokojenie innych potrzeb (baza uzupełniająca lub towarzysząca). Jednak wracając do przytoczonej wyżej definicji Rogalewskiego, na kwestię zagospodarowania turystycznego (czy też zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego) można również spojrzeć w inny sposób.

Wychodząc od określenia, że istotną zagospodarowania turystycznego jest prowadzenie działań mających przede wszystkim na celu „przystosowanie środowiska geograficznego” z uwzględnieniem potrzeb turystów, należy się zastanowić, jaką formę mają mieć działania pozwalająca na to „przystosowanie” i jakie są te „potrzeby”. W kontekście geoturystyki, gdyż właśnie ta kategoria turystyki jest przedmiotem prezentowanego artykułu, warto w tym miejscu wspomnieć o wynikach badań prowadzonych w Iranie, Kanadzie i Polsce, z których wynikało, że dla respondentów z Iranu szczególnie istotne przy podjęciu decyzji okazały się być dostępność komunikacyjna, infrastruktura turystyczna i odległość. Z kolei respondenci z Kanady na pierwszym miejscu wymieniali *ex aequo* odległość, przeszłość geologiczną, obecność zjawisk i form geologicznych oraz geomorfologicznych, jak również rodzaje formacji skalnych. Na drugim miejscu podawali obecność infrastruktury turystycznej i rzeźbę terenu, a na trzecim bezpieczeństwo. Jeszcze inaczej odpowiadali respondenci z Polski. Najważniejsze dla nich było bezpieczeństwo, na drugim miejscu wymieniali odległość, a na trzecim *ex aequo* dostępność komunikacyjną, infrastrukturę turystyczną, a także obecność zjawisk i form geologicznych oraz geomorfologicznych (Siuki, Kowalczyk, 2012, s. 51–52).

Wyniki przytoczonych wyżej badań sprawiły, że na kwestię zagospodarowania turystycznego postanowiono spojrzeć z innej strony – nie w ujęciu przedmiotowym, ale z uwzględnieniem funkcji, jakie poszczególne jego składowe spełniają wobec turystów kierujących się założeniami turystyki zrównoważonej, to znaczy takiej, której jednym z celów jest zachowanie dziedzictwa przyrodniczego (i związanego z działalnością człowieka). Wychodząc z przedstawionego założenia, uznano, że elementy tworzące system urządzeń i usług zwanych zagospodarowaniem turystycznym mają przede wszystkim spełniać cztery funkcje:

- a) dostarczać informacji o obiekcie będącym przedmiotem zainteresowania turystów, a więc spełniać funkcję edukacyjną;
- b) zapewniać komfort podczas pobytu turystów w wybranych przez nich miejscu, co oznacza zaspokojenie potrzeb bytowych – przede wszystkim związanych z zakwaterowaniem, żywieniem i możliwością poruszania się po odwiedzanym terenie;
- c) zapewniać właściwą ochronę odwiedzanym przez turystów atrakcjom (zarówno przyrodniczym, jak i kulturowym);
- d) zapewniać turystom bezpieczeństwo.

Zaprezentowany wyżej punkt widzenia znalazł rozwinięcie w schemacie przedstawionym na rysunku 1, na którym przedstawiono najważniejsze składowe decydujące o atrakcyjności turystycznej geostanowisk.

Rysunek 1. Elementy decydujące o walorach i atrakcyjności turystycznej geostanowiska

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z poglądem wyrażonym w schemacie przedstawionym na rysunku 1 atrakcyjność turystyczna geostanowisk zależy od dwóch czynników: 1) czynników decydujących o walorach geostanowiska, czyli określających jego potencjalną wartość dla turystów; oraz 2) czynników decydujących o atrakcyjności geostanowiska, a więc określających rzeczywistą wartość geostanowiska dla turystów.

Na pierwszą grupę czynników składają się przede wszystkim położenie geograficzne geostanowiska, jego cechy geologiczne (geomorfologiczne) oraz status prawny. Położenie geograficzne decyduje o tym, czy geostanowisko jest dostępne (w znaczeniu możliwości dotarcia) dla osób pragnących je odwiedzić. Cechy geologiczne i geomorfologiczne świadczą o wartości geostanowiska w sensie merytorycznym. Składa się na nie wiele elementów, które w zagranicznej literaturze przedmiotu zostały opisane między innymi przez zespoły Bruschi i Cendrero (2005), Coratza i Giusti (2005) oraz Reynarda i in. (2007), jak również przez Erhatiča (2010), a w literaturze polskiej na przykład przez Migonia (2012). Trzecim czynnikiem określającym potencjalną wartość geostanowiska dla turystyki jest jego status prawny. Dotyczy to zarówno kwestii związanej z własnością terenu, ale i statusu prawnego wynikającego z działań podejmowanych w celu ochrony przyrody. Zdarza się, że niektóre miejsca o wyjątkowej wartości geologicznej bądź geomorfologicznej są objęte szczególną ochroną, co z góry wyklucza, aby stały się one geostanowiskami w rozumieniu przedstawionej na wstępie definicji.

Druga grupa czynników – czynniki decydujące o atrakcyjności geostanowiska, a więc określające jego faktyczną wartość dla turystów – obejmuje przede wszystkim dostępność komunikacyj-

ną geostanowiska, formę jego udostępniania, zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne, a także działania promocyjne. Dostępność komunikacyjna geostanowisk określa możliwość dotarcia do niego nie tylko naukowców czy osób posiadających specjalne kwalifikacje (np. w zakresie wspinaczki wysokogórskiej, nurkowania, penetracji jaskiń itd.), ale tak zwanych przeciętnych turystów (np. podróżujących z dziećmi). Pod pojęciem *forma udostępniania* geostanowiska należy z kolei rozumieć faktyczną możliwość zetknięcia się z nim turystów. Na przykład w przypadku udostępnianych turystom jaskiń są to godziny, kiedy są one otwarte dla zwiedzających. W tym miejscu należy dodać, że chociaż w przypadku wielu geostanowisk (może nawet większości) kwestia formy udostępniania nie istnieje, gdyż nie ma pod tym względem ograniczeń, w dobie coraz większej komercjalizacji turystyki część geostanowisk może być odwiedzana tylko po uiszczeniu opłaty, w wyznaczonych godzinach, po wyznaczonych trasach, w towarzystwie przewodnika itp. Trzecią składową wśród czynników decydujących o atrakcyjności turystycznej geostanowiska jest zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne. Ponieważ zagadnienie to jest głównym celem przedstawianego artykułu, problem zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego będzie szerzej omówiony w dalszej części tekstu. Ostatnim czynnikiem w grupie czynników decydujących o atrakcyjności turystycznej geostanowiska są podejmowane w tym zakresie działania promocyjne, które w dużej mierze decydują o tym, iż dane geostanowisko jest spostrzegane przez turystów jako atrakcja turystyczna. Czynniki te odgrywa mniejszą rolę w przypadku geostanowisk cieszących się zainteresowaniem osób uprawiających geoturystykę rozumianą jako jedna z form turystyki kwalifikowanej (specjalistycznej), ale ma bardzo duże znaczenie dla tak zwanej turystyki masowej¹.

W przedstawionym na rysunku 1 schemacie został wyróżniony jeszcze jeden element – wielkość obszaru uznawanego za geostanowisko. Jego usytuowanie w proponowanym schemacie świadczy o tym, iż obszar zajmowany przez geostanowisko jest kategorią niemieszczącą się ani w grupie czynników decydujących o walorach turystycznych geostanowiska, ani wśród czynników decydujących o jego atrakcyjności turystycznej. Jest on atrybutem przestrzeni geograficznej (czy też środowiska geograficznego) niezależnym od ocen dokonywanych przez specjalistów w zakresie geologii i geomorfologii, jak również profesjonalistów zajmujących się turystyką czy wreszcie samych turystów. Jest jednak jeszcze inny powód wyodrębnienia zajmowanego przez geostanowisko obszaru jako osobnej kategorii. Jak już wcześniej wspomniano, kwestia ta ma istotne znaczenie praktyczne, gdyż decyduje o tym, jaki obszar powinien być objęty zagospodarowaniem turystyczno-rekreacyjnym po to, aby geostanowisko właściwie spełniało swoją funkcję.

¹ Wodospady Niagara na granicy Stanów Zjednoczonych i Kanady czy Wielki Kanion Kolorado (Stany Zjednoczone) są jednymi z takich geostanowisk.

3. Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne geostanowisk – rozwiązania praktyczne (przykład z Namibii)

Sposoby rozwiązywania dylematów związanych z zagospodarowaniem turystycznym (w tym przypadku z pewnością nie „turystyczno-rekreacyjnym”) geostanowisk postanowiono przedstawić, przywołując przykłady z Namibii, gdyż właśnie ten kraj – jak chyba żaden inny na świecie – swoją atrakcyjność turystyczną zawdzięcza przede wszystkim atrakcjom geoturystycznym. Już na wstępie można stwierdzić – może trochę na wyrost – że nawet turyści zagraniczni przyjeżdżający do Namibii z innych powodów po przybyciu do niej stają się mimowolnie „geoturystami”. Może nie dotyczy to przyjazdów biznesowych (czy rodzinnych) do Windhoek, ale z pewnością zamieniają się w „geoturystów” osoby odwiedzających w celach służbowych i rodzinnych miasta Swakopmund, Walvis Bay, Tsumeb, Grootfontein czy Lüderitz.

W przedstawianym artykule jako przedmiot dalszych rozważań wybrano obszar położony w północno-zachodniej części Namibii, obejmujący dwie – leżące bardzo blisko siebie, aczkolwiek mające inny status prawny i nieco inny „sens” geoturystyczny – atrakcje turystyczne: Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site oraz Burnt Mountains National Heritage Site. Wybór tych właśnie geostanowisk nie był przypadkowy. Właśnie na ich przykładzie, poza różnymi rozwiązaniami praktycznymi stosowanymi w ramach zagospodarowania turystycznego, można dostrzec problem, jakiej wielkości może być obszar objęty działaniami inwestycyjnymi i organizacyjnymi, których efektem powinien być spójny system urządzeń i usług pozwalających turystom zaspokoić ich różnorodne potrzeby przy równoczesnym zachowaniu wymogów związanych z ochroną środowiska zgodnie z ideą turystyki zrównoważonej.

3.1. Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site

Geostanowisko Twyfelfontein znajduje się w północno-zachodniej części Namibii (region Kunene) i jego położenie określają współrzędne 20°35'44”S i 14°22'21”E. Znajduje się ono w dolinie jednej z epizodycznych dopływów rzeki Aba Huab.

Ogólna charakterystyka geostanowiska

Geostanowisko Twyfelfontein jest jednym z dwóch miejsc w Namibii wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO (drugim jest część pustyni Namib nazwana Namib Sand Sea), aczkolwiek podjęta w 2007 roku decyzja o tym zapadła w związku z dziedzictwem kulturowym, a nie przyrodniczym. Tym niemniej specyfika Twyfelfontein sprawia, iż można je uznać za geostanowisko.

Główną atrakcją turystyczną Twyfelfontein jest 2075² rysunków naskalnych (petroglifów) wyrytych w skałach i namalowanych przez plemiona San (kultury wiltońska i Bergdama, inaczej Górscy Damara³). Rysunki te znajdują się na 212 mniejszych i 13 większych płaskich ścianach

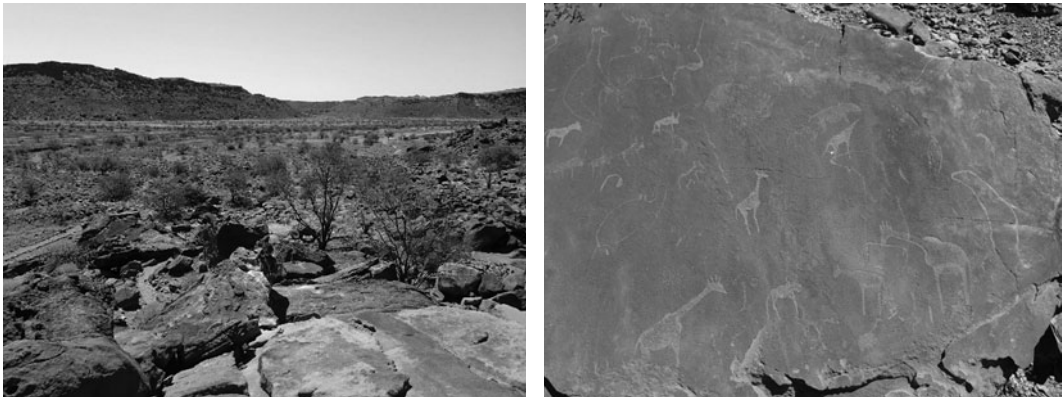
² *Twyfelfontein/Ui-//aes World...*, 2006. Podana liczba pochodzi z inwentaryzacji przeprowadzonej w 2005 r. Weześniejsze badania wykazały 2404 rysunki.

³ <http://www.nhc-nam.org/sites/0161952-0>.

skalnych. Zostały one odkryte i opisane przez R. Maacka w 1921 roku (*Twyfelfontein/Ui-//aes World...*, 2006), ale później zapomniane. Dopiero po wojnie, gdy tereny te zostały przekazane pod farmy, zostały one ponownie odkryte w 1946 roku przez D. Levina (właściciela znajdującej się w tym miejscu farmy, której resztki można zobaczyć przy drodze między centrum informacyjno-edukacyjnym a zboczem, na którym są rysunki naskalne), który w 1950 roku pokazał je E.R. Scherzowi (*Twyfelfontein/Ui-//aes World...*, 2006).

Obecność w Twyfelfontein tak dużej liczby rysunków naskalnych wynika w znacznym stopniu z budowy geologicznej tego terenu. Podłożem utworów geologicznych, w których występują petroglify, są łupki z formacji Kuiseb (Kuiseb Formation), która związana jest z mającą miejsce 550 495 mln lat temu orogenezą Damara (neoproterozoik). Nad nimi zalegają znacznie młodsze łupki formacji Gai-As (Gai-As Formation, powstałe w istniejącym w permie i triasie zbiorniku Gai-As. Gai-As Lake), które przykrywają piaskowce formacji Etjo (Etjo Formation). Piaskowce te powstały w warunkach akumulacji eolicznej oraz fluwialnej. Zdecydowana większość rysunków naskalnych została stwierdzona na skałach będących wynikiem akumulacji eolicznej, gdyż powstały w ten sposób piaskowiec nie jest tak twardy jak piaskowiec będący następstwem akumulacji fluwialnej i składa się z dużych płyt, co ułatwiało tworzenie petroglifów (*Twyfelfontein/Ui-//aes World...*, 2006).

W 1952 roku Twyfelfontein zostało objęte ochroną i nazwane Twyfelfontein Prehistoric Reserve⁴. Obecnie obszar objęty ścisłą ochroną wynosi 57 ha (*Twyfelfontein/Ui-//aes World...*, 2006), a strefa otuliny (strefa buforowa) zajmuje 9194 ha⁵. Od 2004 roku teren ten pozostaje pod zarządem National Heritage Council of Namibia, a od 2007 roku jest na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO pod nazwą Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site (rys. 2).

Rysunek 2. Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site. Zdjęcie 2a – widok ogólny geostanowiska. Zdjęcie 2b – rysunki naskalne wykonane w piaskowcu przez ludy San (znaczna ich część przedstawia żyrafy)

Fot. Anna Kowalczyk.

⁴ <http://www.nhc-nam.org/sites/0161952-0>; *Twyfelfontein/Ui-//aes World...*, 2006.

⁵ <http://www.nhc-nam.org/sites/0161952-0>.

Zagospodarowanie turystyczne geostanowiska

Twyfelfontein leży w miejscu, gdzie kończy się – odchodząca na południe od drogi D3234 (która także po kilku kilometrach za skrzyżowaniem kończy się) – droga D3214. Wspomniana droga D3234 jest boczną drogą wobec D2612, która łączy drogi C39 (na północy) z C35 (na wschodzie)⁶. Wszystkie podane drogi mają nawierzchnię szutrową.

Zagospodarowanie turystyczne Twyfelfontein składa się z wzniesionego w 2007 roku dużego obiektu informacyjno-edukacyjnego (Visitor Centre z pomieszczeniami administracyjnymi, barem i sklepem z pamiątkami), w którym na początku 2016 roku były zatrudnione 24 osoby, w tym 17 przewodników⁷. Ponadto przy wejściu na teren objęty ścisłą ochroną znajduje się zadaszony parking dla 36 samochodów terenowych/osobowych oraz 4 autokarów. Opisane obiekty zostały zbudowane w 2005 roku (*Twyfelfontein/Ui-//aes World...*, 2006) (do tego czasu jedynym obiektem była wzniesiona w latach 1992–1993 wiata dla odwiedzających⁸) z uwzględnieniem zaleceń wynikających z założeń turystyki zrównoważonej i wykorzystaniem proekologicznych rozwiązań technicznych, co znalazło odzwierciedlenie między innymi w zastosowanych materiałach budowlano-konstrukcyjnych (odłamki skalne w kolorze nawiązującym do otoczenia, blacha w czerwonym kolorze z pustych beczek, pokrycie dachów nad miejscami parkingowymi ze słomy) i wykorzystaniu energii słonecznej. Na terenie udostępnionym turystom w niektórych miejscach zbudowano w latach 1993–1994⁹ (metalowe, ale utrzymane w rdzawym kolorze) schody i wzniesiono platformy (niektóre zadaszone) widokowe, z których można oglądać rysunki naskalne i które zapewniają turystom bezpieczeństwo (rys. 3).

Rysunek 3. Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site. Zdjęcie 3a – widok centrum informacyjno-edukacyjnego. Zdjęcie 3b – schody i platforma widokowa umożliwiające turystom oglądanie rysunków naskalnych. Schody i platforma zapewniają turystom bezpieczeństwo podczas zwiedzania, a jednocześnie pozwalają na lepszą ochronę geostanowiska

Fot. Anna Kowalczyk.

⁶ Droga C39 łączy Khorixas z położonym nad Oceanem Atlantyckim Terra Bay, natomiast C35 prowadzi z Kamanjab (na północy), przez Khorixas i Uis, do Henties Bay, skąd wzdłuż morza droga C24 wiedzie do Swakopmund.

⁷ Informacje uzyskane podczas wywiadu przeprowadzonego 4 lutego 2016 r.

⁸ <http://www.nhc-nam.org/sites/0161952-0>.

⁹ <http://www.nhc-nam.org/sites/0161952-0>.

W odległości 2 km na północ od geostanowiska po drugiej stronie niewysokich wzgórz znajduje się obiekt noclegowy Twyfelfontein Country Lodge, który liczy 56 pokoi/apartamentów. Znajduje się w nim restauracja/bar, która jest dostępna także dla turystów niekorzystających z zakwaterowania w Twyfelfontein Country Lodge¹⁰.

Rocznie do Twyfelfontein przybywa 40 tys. turystów¹¹, co sprawia, że geostanowisko to należy do częściej odwiedzanych atrakcji turystycznych w Namibii.

3.2. *Burnt Mountains National Heritage Site*

Wchodzące w skład Burnt Mountains National Heritage Site geostanowiska Organ Pipes i Burnt Mountains znajdują się w północno-zachodniej Namibii (region Kunene) i mają współrzędne 20°60'71"S i 14°41'92"E (Organ Pipes) oraz 20°35'24"S oraz 14°22'20"E (Burnt Mountains).

Ogólna charakterystyka geostanowiska

Jak już wspomniano, w rzeczywistości na Burnt Mountain National Heritage Site składają się dwa geostanowiska, które – chociaż są w pobliżu i powstały w podobnym czasie – są wynikiem zachodzenia innych procesów.

Skały bazaltowe nazywane (z racji kształtu) Organ Pipes (w języku afrikaans Orellpype, co można przetłumaczyć jako Piszczalki Organowe) występują po obu stronach koryta epizodycznej rzeki (na ogół wyschniętej) i powstały 120 mln lat temu. Swoją nazwę Organ Pipes zawdzięczają słupom bazaltowym o wielokątnym, często regularnym przekroju – najczęściej heksagonalnym lub zbliżonym do sześciokąta, niekiedy również czworokątnym lub trójkątnym¹². Wspomniane słupy są najczęściej w różnych odcieniach szarości, niekiedy brązu.

Geostanowisko nazywane Burnt Mountains składa się ze skał magmowych (diabaz albo inaczej doleryt) z epoki wulkanicznej Etendeka, które w wyniku intruzji w wielu miejscach rozsadziły skały osadowe (mułowce z formacji Verbrande Berg), przyczyniając się w ten sposób do powstania skał metamorficznych (łupków). Opisane procesy miały miejsce 120–125 mln lat temu¹³. Wspomniane mułowce powstały w epoce zlodowceń Karoo (200 mln lat temu) w wyniku sedymentacji jeziornej (formacja Gai-As red mudstone) i zawierały liczne szczątki organiczne. W wyniku towarzyszącej intruzji wysokiej temperaturze (ponad 1000°C¹⁴) szczątki organiczne uległy wyparowaniu, dając łupkom charakterystyczne zabarwienie. Poza kolorami czarnym (w związku z obecnością związków manganu) i czerwonym (obecność związków żelaza) w niektórych miejscach skały nazywane Burnt Mountains mają różne odcienie szarości (niekiedy zbliżone nawet do bieli) oraz odcienie barwy żółtej. Ponieważ w krajobrazie dominują jednak czern i odcienie

¹⁰ <http://www.twyfelfonteinlodge.com>.

¹¹ <http://www.twyfelfonteinlodge.com>.

¹² <http://www.namibia-1on1.com/organ-pipes.html>.

¹³ <http://www.namibweb.com/damaraland.htm>.

¹⁴ <http://www.namibweb.com/damaraland.htm>.

czerwieni, z racji skojarzenia z pożarem pozbawione szaty roślinnej wzniesienia zostały nazwane Burnt Mountains (Płonące Góry)¹⁵.

W 1956 roku opisany obszar uzyskał status obszaru chronionego (National Monument) i od 2004 roku pozostaje pod zarządem National Heritage Council of Namibia, mając oficjalną nazwę Burnt Mountains National Heritage Site¹⁶ (rys. 4).

Rysunek 4. Burnt Mountains National Heritage Site. Zdjęcie 4a – słupy bazaltowe tworzące geostanowisko Organ Pipes. Zdjęcie 4b – północna część geostanowiska Burnt Mountains

Fot. Anna Kowalczyk.

Zagospodarowanie turystyczne geostanowiska

Teren, na którym znajdują się geostanowiska Organ Pipes i Burnt Mountains, leży 3 km od skrzyżowania wspomnianych dróg D3214 i D3254. W miejscu, gdzie jest parking powyżej doliny, w której znajdują się formacje skalne nazywane Organ Pipes (na północ od drogi), kończy się droga D3254. Na południe od parkingu jest niewielka budka, w której sprzedawane są bilety upoważniające do wstępu na teren obejmujący Organ Pipes oraz Burnt Mountains, które znajdują się 2 km dalej (prowadzi do nich gruntowa droga będąca przedłużeniem D3254). Obszar Organ Pipes – Burnt Mountains praktycznie nie jest zagospodarowany pod kątem potrzeb turystów. Poza wspomnianym punktem kasowym w pobliżu Organ Pipes oraz dwoma (koło Organ Pipes i Burnt Mountains) wyrównanymi terenami mającymi spełniać rolę parkingów (każdy z nich może pomieścić kilkanaście samochodów terenowych) jedynym elementem zagospodarowania są słupki drogowe, które mają za zadanie nie dopuścić do wjeżdżania samochodów w bezpośrednie sąsiedztwo wzniesień Burnt Mountains.

Chociaż w bezpośrednim sąsiedztwie geostanowisk nie ma obiektów noclegowych ani gastronomicznych, 5–7 km (w linii prostej, drogami 8–10 km) na północny zachód znajduje się wspomniany Twyfelfontein Country Lodge.

Wejście na teren Burnt Mountains National Heritage Site (łącznie z geostanowiskiem Organ Pipes) jest płatne, lecz zwiedzanie odbywa się bez udziału przewodnika (rys. 5).

¹⁵ <http://www.nhc-nam.org/sites/0241956>.

¹⁶ <http://www.namibia-lon1.com/burnt-mountain.html>.

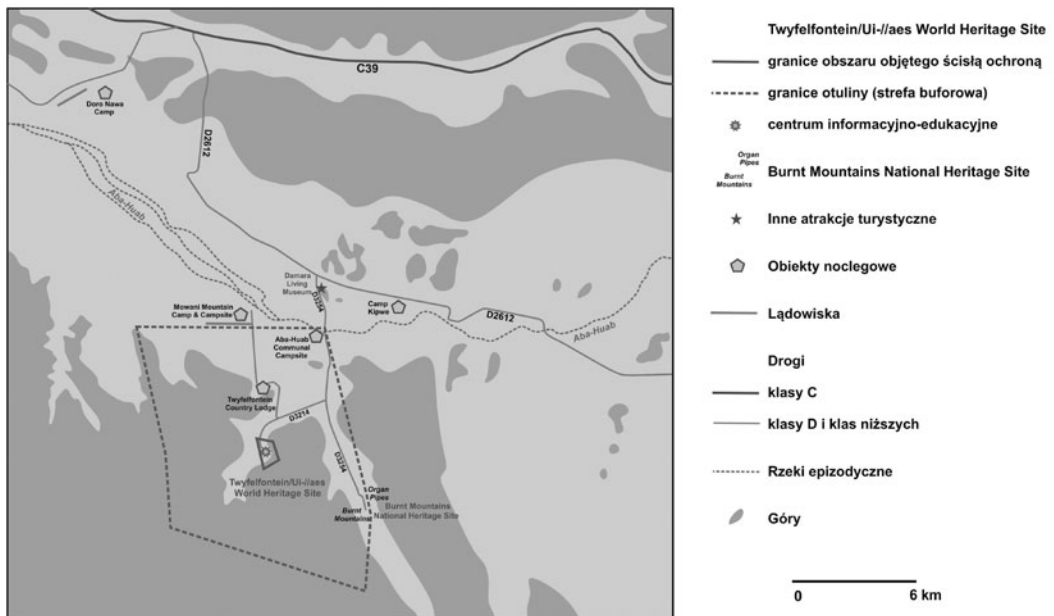

Rysunek 5. Burnt Mountains National Heritage Site. Zdjęcie 5a – punkt poboru opłat za wstęp. Zdjęcie 5b – słupki ustawione w taki sposób, aby turyści nie wjeżdżali samochodami na teren objęty ochroną

Fot. Anna Kowalczyk.

4. Zagospodarowanie turystyczne geostanowisk w ujęciu systemowym

Jak już wspomniano, tym co wyróżnia geostanowiska Twyfelfontein/UI-//aes World Heritage Site oraz położone kilka kilometrów na wschód Burnt Mountains National Heritage Site wśród innych obszarów atrakcyjnych pod względem geoturystycznym w Namibii, jest ich bliskość jednego względem drugiego (rys. 6).

Rysunek 6. Położenie geostanowisk Twyfelfontein/UI-//aes World Heritage Site i Burnt Mountains National Heritage Site oraz występowanie znajdujących się w ich pobliżu urządzeń zagospodarowania turystycznego

Źródło: opracowanie własne.

Położenie na stosunkowo niewielkim obszarze większej liczby geostanowisk oraz występowanie w ich sąsiedztwie różnych urządzeń zagospodarowania turystycznego sprawia, że tworzą one układ przestrzenno-funkcjonalny, który można rozpatrywać w ujęciu systemowym. Oznacza to, że przedstawiony wyżej układ Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site można poddać analizie nawiązującej do stworzonej przez radzieckich geografów koncepcji terytorialnych systemów rekreacyjnych (TSR)¹⁷, która jest jednym z podejść stosowanych w badaniach geograficznych w zakresie turystyki. Ponieważ koncepcja terytorialnych systemów rekreacyjnych została w swoim czasie dokładnie opisana w polskiej literaturze przedmiotu (Krzymowska-Kostrowicka, 1980; Warszzyńska, Jackowski, 1978; Kowalczyk, 2000; Kowalczyk, Derek, 2010), warto przypomnieć, że zgodnie z nią na terytorialny system rekreacyjny składają się (zgodnie z nomenklaturą przyjętą w literaturze polskiej): 1) uczestnicy wypoczynku¹⁸; 2) kompleksy przyrodnicze i historyczno-kulturalne; 3) systemy techniczne; 4) personel obsługi oraz 5) organ administracyjny. Wszystkie te elementy są ze sobą powiązane (każdy z każdym), tworząc spójny system, którego celem jest zaspokojenie potrzeb turystów oraz ochrona zasobów przyrodniczych i pozaprzyrodniczych, które stanowią o tym, iż dany obszar jest uznawany za atrakcyjny pod względem turystycznym.

Ponieważ omówieniu walorów (atrakcji) turystycznych obu geostanowisk poświęcono już wcześniej nieco miejsca, podobnie jak i zagospodarowaniu terenów, na których one występują, przybliżenia wymagają jedynie inne urządzenia i usługi składające się na infrastrukturę turystyczną obszaru Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site.

Tabela 1. Obiekty noclegowe w rejonie Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site (stan z początku 2016 r.)

Obiekt	Liczba obiektów stałych lub pokoi/apartamentów w obiektach stałych	Liczba stanowisk dla namiotów/przyczep
Aba-Huab Community Campsite	–	15
Camp Kipwe	10	–
Damaraland Camp ¹⁹	10	–
Doro Nawas Camp	17	–
Mowani Mountain Camp & Campsite	15	7
Twyfelfontein Country Lodge	57	–

Źródło: Ch. McIntyre (2015), s. 350, 352); <http://www.info-namibia.com/accommodation/kunene-damaraland/camp-kipwe>; <https://www.expertafrica.com/namibia/damaraland/damaraland-camp>; http://www.mowani.com/facts_sheet.php; <https://www.expertafrica.com/namibia/damaraland/camp-kipwe/in-detail>.

Uwaga: Część źródeł podawała, że w Doro Nawas Camp znajdowało się 16 bungalów (http://www.info-namibia.com/accommodation/kunene-damaraland/doro-nawas-camp).

¹⁷ Ponieważ opisywany przykład z Namibii dotyczy *stricte* turystyki, model terytorialnych systemów rekreacyjnych (TSR) ma bardziej charakter terytorialnego systemu turystycznego (czyli TST).

¹⁸ Podano określenia przyjęte przez Warszzyńską i Jackowskiego (1978, s. 295, rys. 57).

¹⁹ Obiekt ten leży w nieco większej odległości od pozostałych i jest usytuowany na północny zachód od Doro Nawas Camp.

Pierwszym spośród szczególnie ważnych elementów zagospodarowania turystycznego kompleksu Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site jest baza noclegowa. W tabeli 1 przedstawiono obiekty noclegowe, jakie znajdują się w rejonie sąsiadującym z Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site oraz Burnt Mountains National Heritage Site i są od nich oddalone co najwyżej o kilkanaście kilometrów (co w warunkach namibijskich oznacza, że są „w sąsiedztwie”). Z przeprowadzonej w 2016 roku inwentaryzacji wynikało, że łącznie było w nich 109 pokoi/apartamentów oraz 22 stanowiska dla przyczep turystycznych lub namiotów. Znajdujące się w opisywanym rejonie Aabadi Mountain Camp (20 km na wschód od Twyfelfontein, 5 stanowisk dla namiotów²⁰) i Camp Xaragu były na początku 2016 roku wyłączone z użytkowania²¹ (rys. 7).

Rysunek 7. Aba-Huab Community Campsite. Jak wskazuje nazwa, obiekt należy do miejscowej wspólnoty plemiennej. Zdjęcie 7a – budynek, w którym mieszczą się bar, recepcja i pomieszczenia dla personelu. Zdjęcie 7b – natryski dla turystów

Fot. Anna Kowalczyk.

Omawiając bazę noclegową w rejonie Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site, należy stwierdzić, że podane w tabeli obiekty bądź posiadają bazę gastronomiczną (restaurację, bar, sklep z podstawowymi produktami spożywczymi), bądź dysponują urządzeniami pozwalającymi turystom na samodzielne przygotowanie posiłku (dostęp do wody i energii elektrycznej; miejsce do grillowania – tzw. *braai*). Niektóre z nich (Twyfelfontein Country Lodge, Mowani Mountain Camp & Campsite, Damaraland Camp) posiadają również baseny, aczkolwiek o niezbyt dużych wymiarach.

Z punktu widzenia możliwości dotarcia do atrakcji geoturystycznych związanych z obszarem Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site istotne znaczenie ma bliskość wspomnianej szosy C39 (zgodnie z obowiązującą w Namibii klasyfikacją najwyższy status mają szosy oznaczone literą B) (rys. 8).

²⁰ McIntyre, 2015, s. 350.

²¹ Informacje te pochodzą ze stron <http://www.info-namibia.com/accommodation/kunene-damaraland/aabadi-mountain-camp> oraz <http://www.info-namibia.com/camp-xaragu-closed>.

Rysunek 8. Drogi w rejonie objętym badaniami terenowymi w lutym 2016 r. Zdjęcie 8a – prowadząca do geostanowisk Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site oraz Burnt Mountains National Heritage Site droga D3254 z tablicami informującymi o Damara Living Museum. Zdjęcie 8b – trakt wiodący przez pustynię żwirową w kierunku rzeki Huab (z widocznymi śladami słoni)

Fot. Andrzej Kowalczyk.

Zamożni turyści mają też możliwość dotarcia do rejonu Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site drogą lotniczą. W odległości 3 km od Twyfelfontein Country Lodge, w bezpośrednim sąsiedztwie Mowani Mountain Camp & Campsite, znajduje się lądowisko (jego współrzędne 20°32'40"S oraz 14°21'40"E, oznaczenie FYTF) o pasie startowym liczącym 1738 m długości²², które może przyjmować niewielkie samoloty. Drugie lądowisko, o pasie 1000 m x 15 m, znajduje się w odległości 2 km od Doro Nawas Camp (współrzędne 20°26'85"S oraz 14°17'59"E, kod FYDN)²³ i także jest dostępne dla samolotów mogących pomieścić do kilkunastu pasażerów (np. przeznaczony dla 14 pasażerów samolot Cessna 208 Caravan). Jest ono szeroko wykorzystywane dla lotów turystycznych głównie przez firmę Wilderness Safaris²⁴ i w 2016 roku miało połączenia z kilkoma lotniskami w Namibii (w tym lotniskiem międzynarodowym Hosea Kutako International Airport pod Windhoek)²⁵ (rys. 9).

Omawiając kompleks Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site z uwzględnieniem podejścia systemowego, należy również wspomnieć o leżącym w odległości 10 km na północ od rysunków naskalnych w Twyfelfontein obiekcie nazwanym Damara Living Museum. Powstało ono w 2010 roku i można się w nim zapoznać z tradycjami i życiem codziennym plemienia Górscy Damara (Bergdamara). W organizowanych dla turystów pokazach, których celem jest przybliżenie życia codziennego plemienia, bierze udział 28 osób (mężczyzn, kobiet i dzieci)²⁶. Obiekt jest czynny codziennie (od godz. 8.30 do 17.00), a turyści mają możliwości wybrania jednego z trzech programów²⁷: 1) codzienne życie wsi (czas trwania progra-

²² <http://airportguide.com/airport/Namibia/Twyfelfontein-FYTF>.

²³ https://www.google.pl/?gws_rd=ssl#q=doro+nawas+airstrip.

²⁴ <http://www.awimaway.com/resorts/doro-nawas-camp>.

²⁵ <http://www.newafricanfrontiers.com/namibia/country-info/namibian-national-parks/namib-naukluft-park/137-new-african-frontiers/countries/namibia/tours-safaris/tailor-made-travel/fly-in-safaris/circuit-charter-flight-schedules>.

²⁶ Stan z lutego 2016 r.

²⁷ <http://www.museums.com.na/museums/central/damara-living-museum>.

mu 1,5 godz.); 2) wędrówka przez busz (w trakcie której kobiety zbierają użyteczne dla człowieka rośliny, a mężczyźni pokazują sposoby wykorzystywane podczas łowów); 3) połączenie obu programów²⁸. Idea przyświecająca twórcom Damara Living Museum polegała nie tylko na podjęciu działań mających przybliżyć turystom tradycje ludu Górscy Damara, ale przede wszystkim dać możliwość mieszkańcom okolicznych wsi podjęcia pracy zarobkowej. Tym samym Damara Living Museum mieści się w koncepcji turystyki zrównoważonej (czy też koncepcji *pro-poor tourism*). Jak podaje Novelli (2016, s. 188), w 2012 roku odwiedziło je 6500 turystów, którzy pozostawili 420 tys. N\$ (równowartość 32 tys. euro) (rys. 10).

Rysunek 9. Doro Nawas Camp. Zdjęcie 9a – widok na obiekt noclegowy od strony północnej. Zdjęcie 9b – samolot Cessna 208 Caravan i zabudowania lotniska należące do Doro Nawas Camp

Fot. Anna Kowalczyk.

Rysunek 10. Damara Living Museum. Zdjęcie 10a – ukryte wśród skał (piaskowiec) wejście do obiektu (kasa i tablica informacyjna o obiekcie). Zdjęcie 10b – przygotowany dla turystów pokaz tradycyjnych tańców plemiennych

Fot. Anna Kowalczyk.

Podsumowaniem rozważań nawiązujących do najważniejszych założeń koncepcji terytorialnych systemów rekreacyjnych/turystycznych jest tabela 2, w której poszczególne elementy syste-

²⁸ <http://www.info-namibia.com/activities-and-places-of-interest/kunene-damaraland/damara-living-museum>.

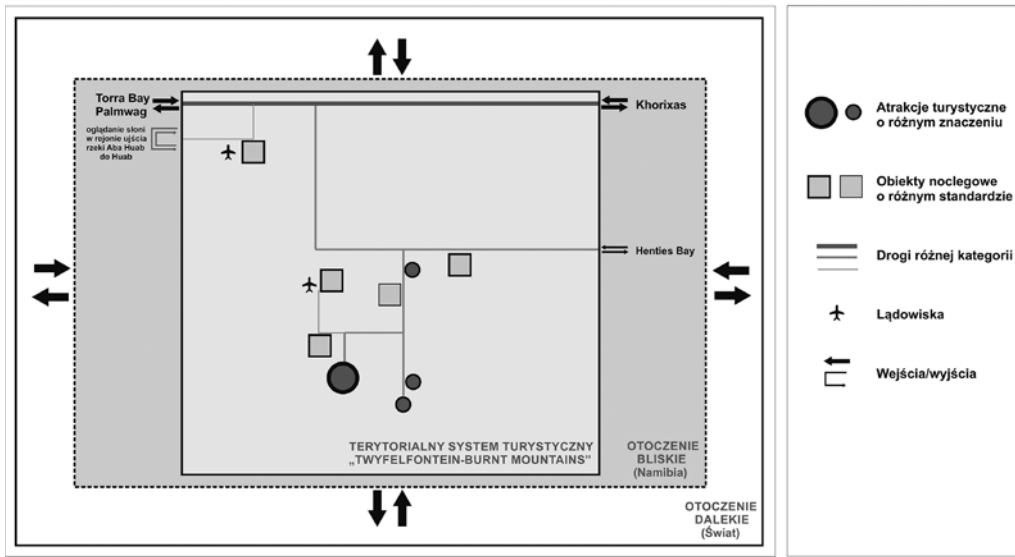
mu Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site zostały uwzględnione zgodnie z terminologią wprowadzoną przez autorów koncepcji TSR. Z tabeli tej wynika, że na objętym badaniami terenie występują wszystkie główne części składowe opisane przez autorów modelu TSR (V.S. Preobrażenski, Y.A. Vedenin, I.V. Zorin, L.I. Mukhina). Ponieważ koncepcja terytorialnych systemów rekreacyjnych//turystycznych w swoich założeniach dotyczy konkretnych obszarów, na rysunku 11 została ona przedstawiona w postaci uproszczonego modelu Terytorialnego Systemu Turystycznego „Twyfelfontein-Burnt Mountains”, w którym starano się zachować część relacji przestrzennych występujących między kluczowymi elementami systemu.

Tabela 2. Zagospodarowanie turystyczne obszaru Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site w ujęciu nawiązującym do koncepcji terytorialnych systemów rekreacyjnych/turystycznych

Główne części składowe systemu	Podsystemy	Elementy
Uczestnicy		40 tys. (?) turystów rocznie
Kompleksy	Przyrodnicze	Burnt Mountains National Heritage Site
	Historyczno-kulturowe	Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site Damara Living Museum
Systemy techniczne	Obiekty noclegowe	Twyfelfontein Country Lodge
		Mowani Mountain Camp & Campsite
		Camp Kipwe
		Doro Nawas Camp
		Aba-Huab Community Campsite
	Infrastruktura transportowa	Drogi publiczne C39, D2612, D3254, D3214
		Lądowisko Twyfelfontein
		Lądowisko Doro Nawas
	Infrastruktura wodociągowo-kanalizacyjna	Własne ujęcia wody z zasobów artezyjskich
	Infrastruktura energetyczna	Ogólnokrajowa sieć NamPower
Własne systemy zasilania (energia solarna, generatory)		
Personel obsługi 28–30 osób zatrudnionych w Damara Living Museum 95 zatrudnionych w obiektach noclegowych		24 osoby zatrudnione ²⁹ w Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site oraz zatrudnieni (2–3 osoby) w Burnt Mountains National Heritage Site
Organ administracyjny	Zasoby	National Heritage Council of Namibia
		The Living Culture Foundation Namibia
	Obiekty	Spółki <i>joint-venture</i> z udziałem wspólnot lokalnych
		Ministry of Works & Transport
		Ministry of Environment & Tourism

Źródło: opracowanie własne na podstawie przytoczonych w tekście źródeł oraz inwentaryzacji w terenie przeprowadzonej w lutym 2016 r.

²⁹ Kilka lat wcześniej liczba zatrudnionych wynosiła 19 osób.

Rysunek 11. Schemat terytorialnego systemu turystycznego w rejonie Twyfelfontein/Ui//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

W przedstawionym artykule starano się wykazać, że o możliwości właściwego wykorzystywania geostanowisk dla potrzeb turystyki decydują nie tylko zasoby geologiczne i geomorfologiczne (po dokonaniu oceny ich wartości naukowej i edukacyjnej traktowane jako walory turystyczne, a z chwilą pojawienia się w ofercie turystycznej stające się atrakcjami), ale również zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne. Bez odpowiedniego udostępnienia turystom walory geoturystyczne mogą stanowić atrakcję (czy raczej przedmiot badań) jedynie dla bardzo wąskiego grona specjalistów.

Tym samym należy przyjąć, że zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne jest niezbędnym elementem, aby geostanowisko mogło być traktowane jako atrakcja turystyczna. Oznacza to, iż o atrakcyjności turystycznej geostanowisk decydują łącznie ich walory geologiczne/geomorfologiczne oraz odpowiednie zagospodarowanie, przy czym stopień i forma zagospodarowania turystyczno-rekreacyjne zależą od cech turystów odwiedzających geostanowisko. Im bardziej geostanowisko stanowi atrakcję turystyczną dla turystyki masowej, tym bardziej rośnie znaczenie jego zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego i tym bardziej złożony i rozwinięty jest stopień tego zagospodarowania.

Zgodnie z zaproponowanym podziałem infrastruktury i usług składających się na zagospodarowanie turystyczne według pełnionych funkcji na objętym badaniami obszarze Twyfelfontein/

Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site wystąpiły urządzenia związane z wszystkimi czterema kategoriami:

- a) przykładem urządzeń dostarczających informacje o geostanowisku mogą być tablice informacyjne w centrum informacyjno-edukacyjnym Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site;
- b) za urządzenia mieszczące się w kategorii infrastruktury, mające zapewniać komfort, należy z pewnością uznać obiekty noclegowe, ale również łądowiska, drogi i parkingi, baseny czy urządzenia gastronomiczne;
- c) z kolei urządzeniami, których zadaniem jest zapewnienie odpowiedniej ochrony geostanowiskom traktowanym jako obiekt objęty ochroną prawną, są barierki oddzielające ścieżki piesze od szczególnie wartościowych rysunków naskalnych w Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site czy też słupki oddzielające geostanowisko Burnt Moustains od miejsca, gdzie zatrzymują się samochody z turystami;
- d) natomiast za urządzenia mające zapewnić turystom bezpieczeństwo należy przede wszystkim uznać schody i platformy widokowe na terenie Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site.

Należy też stwierdzić, że w przypadku geostanowisk będących atrakcją turystyczną dla turystyki masowej zagospodarowanie turystyczne obejmuje większy obszar niż w przypadku geostanowisk budzących zainteresowanie osób uprawiających turystykę kwalifikowaną. Wynika to przede wszystkim z konieczności zorganizowania bazy noclegowej (w mniejszym stopniu bazy gastronomicznej) oraz zapewnienia możliwości dotarcia do geostanowiska (zwiększenie ich dostępności przestrzennej). Wspomniane badania potwierdziły również słuszność tezy, iż zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne geostanowisk powinno być kompleksowe i powinno uwzględniać potrzeby różnych typów turystów. To z kolei oznacza, że udostępnianie turystom geostanowisk wymaga uwzględniania ich zróżnicowanych potrzeb w planach przestrzennego zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego. W związku z tym wydaje się być celowe nawiązywanie w pracach planistycznych podejmowanych nad udostępnianiem geostanowisk (i nie tylko) do koncepcji terytorialnych systemów rekreacyjnych, które niekiedy mogą mieć charakter terytorialnych systemów turystycznych.

Literatura

- Bruschi, V.M., Cendrero, A. (2005). Geosite Evaluation: Can We Measure Intangible Values? *II Quaternario – Journal of Quaternary Sciences*, 18 (1, volume speciale), 291–304.
- Coratza, P., Giusti, C. (2005). Methodological Proposal for the Assessment of the Scientific Quality of Geomorphosites. *II Quaternario – Journal of Quaternary Sciences*, 18 (1, volume speciale), 305–311.
- Erhatic, B. (2010). Geomorphosite Assessment/Vrednotenje geomorfološke dediščine. *Acta Geographica Slovenica*, 50 (2), 295–319.
- <http://airportguide.com/airport/Namibia/Twyfelfontein-FYTF> (3.03.2016).
- <http://www.awimaway.com/resorts/doro-nawas-camp> (3.03.2016).
- <http://www.info-namibia.com/accommodation/kunene-damaraland/aabadi-mountain-camp> (3.03.2016).
- <http://www.info-namibia.com/accommodation/kunene-damaraland/camp-kipwe> (3.03.2016).
- <http://www.info-namibia.com/accommodation/kunene-damaraland/doro-nawas-camp> (3.03.2016).

- <http://www.info-namibia.com/activities-and-places-of-interest/kunene-damaraland/damara-living-museum> (3.03.2016).
- <http://www.info-namibia.com/camp-xaragu-closed> (3.03.2016).
- http://www.mowani.com/facts_sheet.php (3.03.2016).
- <http://www.museums.com.na/museums/central/damara-living-museum> (3.03.2016).
- <http://www.namibia-lon1.com/burnt-mountain.html> (3.03.2016).
- <http://www.namibia-lon1.com/organ-pipes.html> (3.03.2016).
- <http://www.namibweb.com/damaraland.htm> (3.03.2016).
- <http://www.newafricanfrontiers.com/namibia/country-info/namibian-national-parks/namib-naukluft-park/137-new-african-frontiers/countries/namibia/tours-safaris/tailor-made-travel/fly-in-safaris/circuit-charter-flight-schedules> (3.03.2016).
- <http://www.nhc-nam.org/sites/0161952-0> (3.03.2016).
- <http://www.nhc-nam.org/sites/0241956> (3.03.2016).
- <https://www.expertafrika.com/namibia/damaraland/camp-kipwe/in-detail> (3.03.2016).
- <https://www.expertafrika.com/namibia/damaraland/damaraland-camp> (3.03.2016).
- https://www.google.pl/?gws_rd=ssl#q=doro+nawas+airstrip (3.03.2016).
- <http://www.twyfelfonteinlodge.com> (3.03.2016).
- Kowalczyk, A. (2000). *Geografia turystyki*. Warszawa: PWN.
- Kowalczyk, A., Derek, M. (2010). *Zagospodarowanie turystyczne*. Warszawa: PWN.
- Krzymowska-Kostrowicka, A. (1980). Terytorialny system rekreacyjny. *Prace Geograficzne PAN*, 138.
- McIntyre, Ch. (2015). *Namibia. The Bradt Travel Guide*. Chalfont St. Peter – Guilford, CT: Bradt Travel Guides Ltd., UK, The Globe Pequot Press Inc., USA.
- Migoń, P. (2012). *Geoturystyka*. Warszawa: PWN.
- Novelli, M. (2016). *Tourism and Development in Sub-Saharan Africa. Current Issues and Local Realities, Contemporary Geographies of Leisure, Tourism and Mobility*. Abingdon, New York: Routledge.
- Reynard, E., Fontana, G., Kozlik, L., Scapozza, C. (2007). A Method for Assessing „Scientific” and „Additional Values” of Geomorphosites. *Geographica Helvetica*, 62 (3), 148–158.
- Rogalewski, O. (1979). *Zagospodarowanie turystyczne*. Warszawa: WSiP.
- Siuki, H.S., Kowalczyk, A. (2012). Criteria of Selection by Potential Tourists of Destinations of Geotourism Value (Based on the Example of the Region of Khorasan, Iran). W: *Problems of Tourism and Recreation* (s. 41–57). Warsaw: Warsaw School of Tourism and Hospitality Management.
- Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site nomination dossier, Namibia, 2006, National Heritage Council of Namibia, Windhoek. Pobrane z: <http://whc.unesco.org/uploads/nominations/1255.pdf> (3.03.2016).
- Warszyńska, J., Jackowski, A. (1978). *Podstawy geografii turystyki*. Warszawa: PWN.

TOURIST AND RECREATIONAL FACILITIES OF GEOSITES. THEORY AND PRACTICE

KEYWORDS

geotourism, geosite, Namibia, tourist facilities, territorial recreational systems

ABSTRACT

The term geotourism means a kind of tourism that specifically focuses on geology and geomorphology. It promotes tourism to so-called geosites and the conservation of geo-diversity. These are achieved through visits to geological and geomorphological features, use of geo-trails (some times on guided tours) and view points, and geosite visitor centers. As it was mentioned above, one of the fundamental terms in geotourism context is term „geosite”. Geosite is defined as part of geosphere that presents a particular importance for the Earth history from geological perspective or a landform which represents the specific aspects of the relief determined by the morphogenetic processes and the geological sublayer. For geosites as a tourist attractions very important are different service facilities – not only in-situ but in surroundings too.

The main topic of article is a organization of tourist infrastructure in and around two important geosites in Namibia – Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site and Burnt Mountains National Heritage Site (which in fact has two geosites: Organ Pipes and Burnt Mountains). Both geosites are located in the north-western part of Namibia. The inventory provided in early 2016 shows that there are many tourist facilities in the region Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site. There are hotels, campings, roads, airstrips as well as other facilities (as ethnographic museum). The methodology used for study and analysis area of Twyfelfontein/Ui-//aes World Heritage Site – Burnt Mountains National Heritage Site was the territorial recreational systems approach (TRS) which includes five main sub-systems: 1) tourists; 2) natural and cultural tourist resources; 3) technical infrastructure; 4) staff employed in tourist facilities, and 5) institutions responsible for tourism sector.

Translated by Andrzej Kowalczyk

JEL CODE

N57, Q26, Z32